

BẢO TÀNG VỚI VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY

CÁC DI SẢN VĂN HOÁ PHI VẬT THỂ

PGS.TS. NGUYỄN CHÍ BỀN*

1 - Để bảo tồn và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể, Đảng, Nhà nước ta luôn có quan điểm, đường lối đúng đắn. Thể chế quan điểm ấy, Luật di sản văn hoá đã dành trọn vẹn chương III, từ Điều 17 đến Điều 27, để đề cập vấn đề này từ trách nhiệm của nhà nước, các cơ quan nhà nước đến các nguyên tắc bảo vệ và phát huy. Chẳng hạn, Điều 20: "Cơ quan nhà nước có thẩm quyền phải áp dụng các biện pháp cần thiết để bảo vệ di sản văn hoá phi vật thể, ngăn chặn nguy cơ làm sai lệch, bị mai một hoặc thất truyền" (Luật di sản văn hoá: 2001). Hoặc, Điều 26: "Nhà nước tôn vinh và có chính sách đãi ngộ đối với nghệ nhân, nghệ sĩ nắm giữ và có công phổ biến nghệ thuật truyền thống, bí quyết nghề nghiệp có giá trị đặc biệt" (Luật di sản văn hoá: 2001). Nghị định của Chính phủ quy định chi tiết thi hành một số điều của Luật di sản văn hoá cũng quy định rõ ràng biện pháp cần thiết để bảo vệ và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể như sau:

- Tổ chức thực hiện các dự án nghiên cứu, sưu tầm, thống kê, phân loại các di sản văn hoá phi vật thể trong phạm vi toàn quốc.
- Tiến hành sưu tầm, thống kê, phân loại thường xuyên và định kỳ về di sản văn hoá phi vật thể.
- Tăng cường việc truyền dạy, phổ biến, xuất bản, trình diễn và phục dựng các thể loại, loại hình di sản văn hoá phi vật thể.
- Đầu tư và hỗ trợ kinh phí cho các hoạt động sưu tầm, bảo tồn, nghiên cứu và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể, làm mất đi nguy cơ mai một, thất truyền các di sản văn hoá phi vật

thể.
- Xã hội hóa các hoạt động sưu tầm, nghiên cứu, bảo tồn và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể.

- Thực hiện việc hướng dẫn nghiệp vụ, thẩm định miễn phí, hỗ trợ lưu giữ và bảo quản các di sản văn hoá phi vật thể cho các cá nhân và tổ chức là chủ sở hữu các di sản văn hoá phi vật thể.

2- Khi nhìn vấn đề từ các văn bản pháp quy như vậy, chúng ta sẽ thấy vai trò vô cùng quan trọng của các bảo tàng với công việc sưu tầm, bảo tồn, nghiên cứu, phát huy các di sản văn hoá phi vật thể. Là nơi lưu giữ các di sản văn hoá, là thiết chế văn hoá có vai trò giáo dục về mọi mặt cho con người, các bảo tàng có vai trò vô cùng quan trọng với việc bảo tồn và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể. Để thực hiện chức năng ấy, tôi nghĩ có một số công việc cần giải quyết như sau:

2.1- Có một hệ thống công việc mà chúng ta phải nghĩ đến và thực hiện ngay là xây dựng một phòng di sản văn hoá phi vật thể tại các bảo tàng địa phương. Thời gian qua, các bảo tàng của chúng ta mới chỉ có các hiện vật gồm những di sản văn hoá vật thể là chính. Hầu như chưa có một bảo tàng địa phương nào có một gian (phòng) trưng bày về di sản văn hoá phi vật thể, chưa có nhiều lắm những bảo tàng có bộ phận cán bộ chuyên môn chuyên trách về di sản văn hoá phi vật thể. Theo Luật di sản văn hoá, rõ ràng ngành bảo tồn bảo tàng sẽ phải có

chức năng quản lý nhà nước về di sản văn hoá phi vật thể. Vì thế, với các bảo tàng địa phương, một phòng giới thiệu di sản văn hoá phi vật thể của địa phương, của toàn quốc là rất cần thiết. Chúng ta có thuận lợi là mấy năm nay, chương trình bảo tồn và phát huy di sản văn hoá phi vật thể được Viện Nghiên cứu Văn hoá Nghệ thuật (nay là Viện Văn hoá-Thông tin) và các Sở Văn hoá - Thông tin địa phương thực hiện. Đã đến lúc, chúng ta phải đưa các sản phẩm ấy về các bảo tàng địa phương để lưu giữ và phục vụ khách tham quan. Nhưng điều cần tính đến là tính hiện đại và thống nhất của sản phẩm băng đĩa về di sản văn hoá phi vật thể từ Viện Văn hoá-Thông tin đến các bảo tàng địa phương, cả về chương trình lẫn sự tương thích của thiết bị. Nhiều người trong chúng ta đã được biết các hệ thống giới thiệu di sản văn hoá của các bảo tàng nổi tiếng trên thế giới. Chúng ta chưa làm được như vậy, nhưng không thể không nghĩ đến một hệ thống thiết bị, sản phẩm ứng dụng công nghệ thông tin. Hiện tại, trong ngành văn hoá - thông tin, chỉ có hệ thống máy móc, thiết bị mà Bộ Văn hoá-Thông tin trang bị cho Viện Văn hoá-Thông tin là đáp ứng được những yêu cầu ấy. Làm sao, khách tham quan đến các bảo tàng địa phương, vừa được xem băng hình, băng cassette, đĩa CD, VCD, DCD về các hiện tượng văn hoá phi vật thể của địa phương mình, dân tộc mình, lại vừa được xem những sản phẩm tương tự của toàn quốc, của các dân tộc anh em. Rõ ràng, trong sự nâng cấp và phát triển các bảo tàng hiện nay, việc trang bị một hệ thống thiết bị đồng bộ cho phòng di sản văn hoá phi vật thể là cần thiết. Vấn đề là cần xây dựng thành một dự án và phối hợp cho tốt giữa các cơ quan hữu quan.

2.2- Trong công việc phát huy, vấn đề đặt ra là tuyên truyền giáo dục trong cộng đồng, nhất là thế hệ trẻ, những hiểu biết về di sản văn hoá phi vật thể là cần thiết và quan trọng. Chương trình giáo dục cộng đồng những tri thức về di sản văn hoá phi vật thể là công việc không thể không làm. Chính đây là cây cầu để đưa di sản văn hoá phi vật thể về với cộng đồng. Lâu nay, chúng ta thường có ý băn khoăn tại sao giới trẻ lại không mặn mà với những di sản văn hoá của các thế hệ tiền nhân, như thanh niên người Kinh (Việt) không thích lễ hội cổ truyền, thanh niên các dân tộc thiểu số không thích trang phục dân tộc, không thích hát dân ca, v.v...,

nhưng chúng ta lại không có một kế hoạch, một chương trình giáo dục về di sản văn hoá phi vật thể của các dân tộc cho thế hệ trẻ ở trong và ngoài nhà trường. Như thế, tránh sao khỏi hiện tượng đứt gãy di sản văn hoá dân tộc ở một số hiện tượng cụ thể, hiện tượng giới trẻ không yêu thích di sản văn hoá dân tộc! Vấn đề đặt ra là, cần có một hệ thống sản phẩm đa dạng, cả văn tự lẫn CD-ROM, VCD, DVD, cả băng hình lẫn băng tiếng v.v... giới thiệu về di sản văn hoá phi vật thể cả dạng phổ cập lẫn chuyên sâu, cho cả công chúng trong nước lẫn du khách là người nước ngoài, theo các độ tuổi, giới tính. Trong công việc này, rõ ràng các bảo tàng có vai trò vô cùng quan trọng. Thực tế, tôi rất khâm phục các công việc trong lĩnh vực này mà Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam đã tiến hành trong mấy năm gần đây. Những hoạt động nhằm giới thiệu các di sản văn hoá phi vật thể mà Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam đã làm thực sự có tác dụng tích cực trong việc nâng cao hiểu biết, bồi dưỡng lòng tự hào cho người xem về di sản văn hoá phi vật thể các dân tộc Việt Nam. Theo tôi, kinh nghiệm và việc làm của Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam cần được giới thiệu nhiều hơn, cần được nhân rộng hơn. Nói cách khác, phải xem trọng chức năng nâng cao nhận thức của cộng đồng về di sản văn hoá phi vật thể của bảo tàng. Trong các thiết chế văn hoá hiện nay, bảo tàng là thiết chế văn hoá có ưu thế nhất trong việc nâng cao nhận thức của cộng đồng về di sản văn hoá phi vật thể.

2.3- Để làm được những điều ấy, công tác đào tạo cán bộ của ngành bảo tàng cần được bổ sung, cập nhật hơn. Trước hết, từ chương trình đào tạo. Chương trình của Khoa Bảo tàng thuộc Trường Đại học Văn hoá Hà Nội cần có thêm chuyên đề hoặc môn học về di sản văn hoá phi vật thể. Hiện tại, chương trình đào tạo mới chỉ dành số tiết cho tôn giáo, tín ngưỡng mà chưa có số tiết để cung cấp kiến thức về di sản văn hoá phi vật thể. Bởi lẽ, văn hoá phi vật thể không chỉ có tín ngưỡng và tôn giáo, nên với các cán bộ ngành bảo tàng, kiến thức ấy cũng cần được bổ sung, cập nhật. Từ năm 1997 đến nay, trong chương trình quốc gia có mục tiêu về văn hoá, Viện Văn hoá-Thông tin đều có chương trình quốc gia có mục tiêu về văn hoá, Viện Văn hoá-Thông tin đều có chương trình bồi dưỡng cho cán bộ các địa phương về di sản văn hoá phi vật thể, nhưng do

nhiều nguyên nhân khách quan lẫn chủ quan, số cán bộ ngành bảo tàng tham dự chưa phải là nhiều.

2.4- Để có cơ sở cho việc phát triển các phòng về di sản văn hoá phi vật thể ở các bảo tàng địa phương, tôi nghĩ có hai việc lớn:

2.4.1- Tổ chức tổng điều tra hiện trạng di sản văn hoá phi vật thể từng tỉnh, tiến tới từng tộc người, từng vùng trong tỉnh. Đây là công việc có ý nghĩa căn bản để xác lập nội dung trưng bày, thuyết minh về di sản văn hoá phi vật thể của tỉnh mình, địa phương mình. Trong chương trình quốc gia có mục tiêu về văn hoá, Viện Văn hoá - Thông tin, trong hai năm gần đây, đã có ý thức cùng với các địa phương xây dựng dự án "Tổng điều tra hiện trạng di sản văn hoá phi vật thể tỉnh/tộc người". Vấn đề đặt ra là phải có sự thống nhất giữa cơ quan quản lý nhà nước và cơ quan nghiên cứu trong việc chỉ đạo và thực thi các dự án này.

2.4.2- Xây dựng một kế hoạch tổng thể để phát triển phòng di sản văn hoá phi vật thể tại các bảo tàng địa phương. Tôi nghĩ rằng cần có sự chỉ đạo thống nhất từ phía cơ quan quản lý nhà nước để sự phát triển ấy được bền vững. Các bảo tàng địa phương chưa có phòng di sản

văn hoá phi vật thể chưa phải là điều rủi, bởi lẽ, bây giờ bắt tay vào xây dựng, chúng ta lại hoàn toàn có điều kiện để tiếp cận cách làm của thời hiện đại, phương tiện kỹ thuật hiện đại.

2.5- Viện Văn hoá-Thông tin, với ngân hàng dữ liệu di sản văn hoá các dân tộc Việt Nam, với tư cách cơ quan phụ trách mục tiêu bảo tồn phát huy các di sản văn hoá phi vật thể trong chương trình quốc gia có mục tiêu về văn hoá, xin được làm hết sức mình để góp phần vào công việc này của các bảo tàng tỉnh.

3- Quả tình, bảo tàng với tất cả nhiệm vụ và chức năng của nó, có vai trò vô cùng to lớn trong việc bảo tồn, lưu giữ và phát huy các di sản văn hoá phi vật thể. Tiếc là, do quan niệm về di sản văn hoá của một thời chưa toàn diện nên chúng ta chưa thực sự phát huy vai trò của nó. Với Luật di sản văn hoá, với sự thay đổi tích cực của cơ quan quản lý nhà nước, chúng tôi tin rằng bảo tàng sẽ phát huy nhiều hơn nữa, làm tốt hơn nữa chức năng của mình đối với di sản văn hoá phi vật thể của các thế hệ tiền nhân để lại cho chúng ta hôm nay, biến các di sản ấy thành hành trang tinh thần của thế hệ hôm nay, để đi tới tương lai.

N.C.B

SUMMARY: MUSEUMS AND CONSERVATION AND PROMOTION OF INTANGIBLE HERITAGE
This article conveys the importance of museums in the safeguarding and promotion of the values of intangible cultural heritage. It also raises and highlights some of the most important tasks that Vietnamese museums can implement in order to safeguard and promote intangible cultural heritage. These include, but are not limited to: establishing a section in the museum for intangible cultural heritage, raising community awareness, capacity building and conducting comprehensive surveys on intangible cultural heritage.

(ASSOCIATE PROF. DR. NGUYEN CHI BEN)

